

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Att Tala är Guld – om Du Vågar och Kan
- om lärares arbete med muntlig produktion i undervisningen

Christin Backsten, Cecilia Torbjörnsson

”Inriktning/specialisering/LAU370”

Handledare: Liss Kerstin Sylvén

Examinator: Ulla Berglindh

Rapportnummer: VT08-2611-039

Abstract

Examensnivå: Examensarbete lärarprogrammet

Titel: Att tala är guld, om du Vågar och Kan – om lärares arbete med muntlig produktion i undervisningen

Författare: Christin Backsten, Cecilia Torbjörnsson

Termin och år: VT 2008

Institution: Institutionen för pedagogik och didaktik

Handledare: Liss Kerstin Sylvén

Rapportnummer: VT08-2611-039

Nyckelord: Muntlig framställning, talängslan, retorik, nationellt prov, muntligt anförande, muntliga processer, kommunikation, talövning.

Syfte

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur lärare hanterar elevers muntliga framställning, hur den rådande situationen hanteras av lärare i skolan samt hur lärare hanterar elever med talängslan såväl som väldigt talföra elever.

Metod

Vi har tagit utgångspunkt i de nationella proven i svenska och engelska där muntlig framställning är ett obligatoriskt delprov, samt Lpf 94 som säger att alla lärare ska stärka elevernas självförtroende, vilja och förmåga att lära och organisera arbetet så att eleven får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling.

Vi har intervjuat lärare, Skolverket och en person som är ansvarig för ett av de nationella proven för att få överblick av situationen. Vi har också tagit del av relevant litteratur, ny som äldre.

Resultat

En stor andel av lärarna lade stor vikt vid att börja arbeta tidigt och opretentiöst med talövningar. De ansåg det vara en viktig del av utbildningen och livet i allmänhet. Dock var det få som ansåg att de fått med några speciella verktyg från lärarutbildningen. Flera likheter konstaterades mellan de olika respondenterna exempelvis intresset för att utveckla eleverna inom muntlig produktion.

Förord

Arbetsfördelningen har varit jämn. Vi har suttit tillsammans och skrivit i stort sett hela arbetet. Cecilia har tagit huvudansvaret för intervjuerna samt för resultat och teoridel medan Christins huvudansvar har legat på abstract, inledning, metod och diskussion. Efter det att var och en skrivit sin respektive del har vi satt oss tillsammans och haft en genomgång för att sedan komma fram till en gemensam färdig produkt.

Vi vill rikta ett stort tack till de lärare vi besökt samt personal på Skolverket, som ställt upp och deltagit i våra samtalsintervjuer och därmed gjort denna studie möjlig. Vår handledare Liss Kerstin, en klippa som stöttat, entusiasmerat och framför allt delat med sig av sina tips och kunskaper. Hjärtligt tack till Miriam Olsson, journalist, och Björn Holmén för korrekturläsning och hjälp med språket. Tack även till Monica Ekenvall, retoriklärare, som bidragit med givande litteraturtips och glädje inför uppgiften samt våra opponenter Christofer Johansson Ling och Louise Karlsson som bidragit med värdefulla åsikter och synpunkter.

Sist men inte minst vill vi rikta vår tacksamhet till våra närmaste, familj och vänner, som stått ut med att vi varit icke kontaktbara och allmänt distraherade under våren.

Göteborg maj 2008

Cissi och Titti

1. INLEDNING OCH PROBLEMOMRÅDE	5
1.1 SYFTE	5
2. LITTERATURGENOMGÅNG OCH TEORIANKNYTNING	
2.1 VIKTEN AV ATT VARA EN GOD TALARE.....	6
2.2 MUNTIG PRODUKTION I SKOLAN ENLIGT LÄROPLAN OCH STYRDOKUMENT	7
2.3 MUNTliga PROCESSER UR ETT SOCIOKULTURELLT PERSPEKTIV	8
2.4 LÄRARENS ROLL	9
2.5 I KLASSRUMMET	9
2.6 VIKTEN AV PROGRESSION	10
2.7 I ETT STÖRRE SAMMANHANG	11
3. METOD	12
3.1 VAL AV METOD.....	12
3.2 VAL AV LITTERATUR	12
3.3 RESPONDENTER, TILLVÄGAGÅNGSSÅTT OCH FRÅGOR	12
3.4 VETENSKAPLIGHET OCH FORSKNINGSETIK	13
4. RESULTAT AV INTERVJUER.....	14
4.1 BORTFALL	20
4.2 SAMMANFATTNING AV RESULTAT	20
5. DISKUSSION OCH SLUTSATSER	21
5.1 MÖTET MED ELEVEN.....	21
5.2. HANTERING AV ELEVERS OLIKA NIVÅER.....	23
5.3. POSITIVA KONSEKVENSER AV GOD KOMMUNIKATION	24
5.4. SAMMANFATTNING.....	25
6. SLUTORD	27
6.1 REFLEKTION OCH EFTERTANKE	27
6.2 FRAMTIDA FORSKNING	27
7. REFERENSER	29
8. BILAGOR.....	30
8.1 INTERVJUFRÅGOR	30
8.2 UTDRAK UR KURSPLANER.....	31
8.3 UTDRAK UR LÄRARINFORMATION FÖR NATIONELLT PROV I MATEMATIK KURS C.....	32
8.4 UTDRAK UT LPF 94	33

1. Inledning och problemområde

Vi har båda två mött elever som lider av talängslan och därför inte velat eller vågat stå framför klassen och hålla ett anförande såväl som elever som är talföra men som inte utmanas tillräckligt. Konsekvensen för de som inte vågar blir stor, speciellt då det är en obligatorisk del av det nationella provet i svenska. Även proven i engelska och matematik ökar pressen på eleverna eftersom även dessa prov har en muntlig del (Skolverket) som ofta till stor del är betygsgrundande (Ericson, Kassa, 2006). Den åtgärd vi ofta erfarit är att läraren inte tar strid för provets kriterier utan ger efter när elever ber om specialbehandling om de (eleverna) finner situationen obekväm. Problemet blir då att de kriterier som finns för provet inte efterföljs samt att det inte är rättvist mot övriga elever. Det visar sig tydligt vid just nationella prov då det muntliga ställs på sin spets. Vi vill belysa muntlig produktion när det gäller muntliga situationer i allmänhet. Hur har man tänkt när man skapat det nationella provet då de som skapar dem förhoppningsvis vet att denna del inte ingår i en lärares utbildning, såvida läraren själv inte studerat ämnet på eget initiativ? Frågorna är många och de blir fler desto längre in i arbetet vi kommer. Svårigheten att rikta in sig är stor. Dock går vi hela tiden tillbaka till vårt ursprungliga fokus, lärarens situation.

Efter cirka fem år på lärarprogrammet, ett otal vfu-perioder samt vikariat på diverse skolor har vi fått en bild av hur verkligheten ser ut. Våra kunskaper är stora om än inte så stora som de kommer vara efter ett par år ute på fältet. Det finns ingenting som kan jämföras med självupplevda erfarenheter. Något vi båda dock redan lagt märke till och irriterat oss på är att det finns en brist på retorik i lärarutbildningen. Varken vi eller övriga studenter vi känner har fått någon utbildning i muntlig framställning i skolvärlden, hur det ska hanteras, varför det görs eller vad målet med sådana övningar är. Det trots att muntlig framställning förekommer, på ett eller annat sätt, i alla ämnen, både i grundskolan och på gymnasiet. Detta leder oss fram till vår frågeställning i denna uppsats; hur ser lärare på mötet med eleven i samband med muntlig framställning.

I begreppet ”muntlig framställning” och ”muntlig produktion” kommer vi att lägga in både att tala *inför* en grupp och att tala *i* en grupp.

1.1 Syfte

Vårt syfte är att titta på lärares hantering av elevers muntliga produktion. För att belysa detta övergripande syfte har vi följande frågeställningar. Vi vill:

- veta hur lärare främst på gymnasienivå ser på mötet med eleven i samband med muntlig framställning.
- veta hur lärare hanterar elever med talängslan såväl som en inblick i hur de arbetar med elever som är väldigt talföra.
- utifrån ett sociokulturellt perspektiv se hur positiv kommunikation kan främja förståelse och acceptans över sociala och kulturella gränser.

2. Litteraturgenomgång och teoriansknytning

Vi har nu presenterat vårt syfte och kommer att gå vidare med det nuvarande kunskapsläget baserat på relevant litteratur, såväl ny som gammal, för att påvisa vår utgångspunkt och kunskap inom området. Därefter kommer vi att gå vidare med redovisning av resultatet från de intervjuer vi genomfört, varpå en diskussion och analys med reflektioner följer för att knyta samman undersökningen. Vi vill börja detta kapitel med att ge en kort introduktion av vad de nationella proven innebär då det är en av utgångspunkterna som uppsatsen vilar på.

Nationella proven i svenska, engelska samt i matematik C och D (Skolverket) innehåller ett muntligt delprov. I svenska innebär det att inför grupp ha ett anförande medan det i engelska och matematik handlar om en gruppuppgift i samtalsform. I matematik innebär det att muntligt förklara hur de löst olika matematiska problem. Det är krav på att lärarna ska använda sig av provet i sin undervisning samt i bedömningen av hur väl eleverna uppnår målen i kursplanen. Därför läggs proven generellt i slutet av kursen. Proven är tänkta att bidra till en likvärdig bedömning av elevernas uppnådda kunskaper på ett nationellt plan. Vi kommer enbart att rikta oss mot nationella proven i svenska och engelska i vår text eftersom bara ett fåtal elever läser matematik C och D. Svenska A, svenska B samt engelska A är däremot obligatoriska kurser. I bilagorna har vi valt att ha med kriterier för alla tre ämnena för att påvisa att krav på god kommunikation förekommer även i ett ämne som matematik.

2.1 Vikten av att vara en god talare

Retorik är konsten att tala väl, skriver Siv Strömquist (1998), svensk språkvetare, forskare och språkvårdare samt författare till flera språkböcker. Det är konsten att övertyga och det är konsten att i alla situationer använda sitt språk på ett övertygande sätt. Retoriken är med andra ord konsten att skapa funktionella texter. Det ligger alltså till grund för vårt arbete. Vi riktar oss inte mot att diskutera särskilt mycket mer om retorik i sig, men vill ändå förtydliga att det är en sorts definition på just retorik. Muntlig framställning och att kunna framföra sina åsikter på ett relevant sätt, så att andra förstår vad man menar samt att det verkligen är just *det* man menar, är mycket komplext. Om lärare i skolans verksamhet ger tillfälle att utveckla elevers kommunikativa färdigheter kanske vi på sikt kan förhindra missförstånd, missuppfattningar och öka förståelsen för varandra, oavsett kultur och etnisk bakgrund. Fokuseringen på tal och talträning i skola och kursverksamhet får naturligtvis inte leda till att ännu fler drabbas av talängslan och ångest. Det ska istället befria så många som möjligt från känslor av otillräcklighet.

Många människor, oavsett nivå vad gäller vana att tala offentligt, känner mer eller mindre "obehag" inför ett framförande (Strömquist, 1998, s. 94). Britt Backlund (2000), konsult och lärare vid Uppsala universitet, hävdar att rädsla för att framträda muntligt inte ligger långt efter rädsla för krig och sjukdomar. Det handlar mer om att bli van att hantera dessa känslor eftersom det är mycket svårt eller rentav omöjligt att helt eliminera dem. Obehaget kan användas till något positivt och vara en hjälp, men om det tar över och blir destruktivt är det bra att få chans att träna sig på det och få verktyg för att bättre hantera situationen. Vi vill därför poängtera hur viktigt det är att medvetet arbeta med det i skolan. "Än idag gör vi klokt i att bygga på retorikens regelverk och synsätt när vi skall tala själva eller bygga upp en undervisning med avseende på det talade ordet" (Strömquist, 1998, s. 32).

Genom att vara en god talare går det att få folk att lyssna andäktigt och övertyga dem om att det som sägs *är* rätt. Redan hos de gamla grekerna var detta viktigt då alla invånarna i städerna hade rätt att göra sin röst hörd i folkförsamlingens debatter. Talet har varit en del av

människors vardag i minst två miljoner år. Olga Dysthe (1996), fil. Dr i språkvetenskap, tar upp detta i en av sina böcker: ”Sann kunskap uppstod för Platon genom dialogen, som definierades som en muntlig dialog. Då en annan person tvingar dig att tänka igenom det du just sagt, kan du tänka klarare och utveckla dina tankar – som Platon lät Sokrates uttrycka det”.

Ett problem som dock uppdagades efter ett tag och som bland andra Aristofanes, författare i Grekland under 400-talet f.kr, uppmärksammade var att genom att vara en god och engagerad talare kunde du övertyga folk om i stort sett vad som helst. På detta sätt kunde en ohederlig man vinna över en hederlig bara genom det faktum att han var en god talare (Johannesson, 1998).

2.2 Muntlig produktion i skolan enligt läroplan och styrdokument

Att göra sin röst hörd är viktigt för att åskådliggöra det eleven kan. Rädslan som många har, hindrar dem ofta från att ta del i den offentliga debatten samt andra situationer som kräver att man talar inför publik. Det kan få en person som är oerhört påläst och kunnig att inte våga dela med dig av sina insikter och kunskaper. I läroplaner och andra styrdokument står det att lärare ska verka för att bidra till att eleverna blir demokratiska medborgare. Om en person är tyst, behöver det inte bara innebära ogynnsamheter för honom/henne, det kan dessutom vara oerhört frustrerande och destruktivt i grupprelaterade situationer. Bo Arne Skiöld (1989), metodiklektor i svenska, skriver om elever som yttrat sig i frågan. Bland annat att det är ett måste att alltid göra sin röst hörd i gruppen för att bevisa sin existens. Skiöld säger ”Eftersom vi på sätt och vis existerar bara genom att speglas i andras medvetande, måste en sådan upplevelse vara oerhört destruktiv för en individs självkänsla” (1989, s. 10)

De styrdokument vi lärare har att rätta oss efter belyser och betonar på ett flertal ställen att det är viktigt att skolan främjar utvecklingen av goda samhällsmedborgare med förståelse för varandra och förmåga att kommunicera och uttrycka sig. I läroplanen för gymnasieskolan står att: ”Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt deltaga i samhällslivet” (Lpf 94). Dokumenten framhåller även att elevernas progression mot att bli ”hela” människor som kan tänka självständigt och kritiskt är viktigt. Det uttrycks exempelvis genom att skolans verksamhet övergripande skall bidra till elevernas allsidiga utveckling samt att skolan skall utveckla elevernas sociala och kommunikativa kompetens. Läroplanen ställer alltså krav på att vi ska utveckla elevernas förmåga att kommunicera. Ekenvall (2001) håller med om att det behövs en systematisk talträning för att uppnå de mål i läroplanen som föreskriver muntlig talträning.

Det finns även indikationer i läroplanen på att varje elev ska få möjlighet att utvecklas samtidigt som de ska lära sig att reflektera och värdera sina åsikter, kritiskt granska dessa och på olika sätt göra sin röst hörd. ”Det är rädslan för att tala offentligt som alltför ofta hindrar människor från att ta del i den offentliga debatten och de olika demokratiska processer som kräver offentligt talande” (Backlund, 2000, s. 21). Det kan vara möjligt att i vissa fall deltaga i den offentliga debatten även med skrift men i många forum är muntlig framställning det gängse. Det kan således vara till stort gagn för samhället att vi redan i skolan är inställda på och medvetet arbetar med att utveckla medborgare som behärskar god kommunikation. Även vikten av att läraren skall stärka varje elevs självförtroende samt vilja och förmåga att lära påvisas i läroplanen och att man som pedagog bör organisera arbetet så att eleven får stöd i sin språk- och kommunikationsinläring. Förståelse och acceptans individer emellan understryks också genom att det står skrivet att skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och

uppmuntra att dessa framförs samt att det klart ska framgå vem det är som står för dessa åsikter och värderingar (Lpf 94).

2.3 Muntliga processer ur ett sociokulturellt perspektiv

Att genom talet kunna uttrycka önskemål, åsikter och tankar är avgörande för vår existens. Det sociokulturella perspektivet handlar om att genom samspel med andra lära sig att förstå sin omvärld och lära och utvecklas i den. Kommunikation är ett medel genom vilket vi formar oss själva och andra, vår etik och moral (Säljö, 2000). Det mänskliga språket är en unik och oändligt rik komponent för att skapa och kommunicera kunskap. Att betona den retoriska karaktären i ett språk är att se det som ett redskap för att skapa mening mellan människor som praktiskt agerar genom språket. Varje människa är ursprungligen en genuint kommunikativ varelse som är inriktad på att samspela med andra. Säljö fortsätter med att det är genom kommunikation som individen blir delaktig i färdigheter och kunskaper: "Att lära sig att kommunicera är därför att bli en sociokulturell varelse. Vår utveckling – emotionella, kognitiva, sociala – sker inom ramen för de interaktiva förutsättningar och utmaningar som omgivningen tillhandahåller. Och dessa processer är öppna och ständigt oavslutade. Att kunna uttrycka något, att behärska begreppsliga system och kunskaper, är att kunna *göra* något" (Säljö, 2000, s. 88).

Att det i skolan finns goda möjligheter att jobba med tal, kommunikation och samspel bör inte underskattas (Strömqvist 1998). Det behöver inte vara särskilt avancerat utan kan handla om enkla diskussioner eller reflektioner till aktuell undervisning eller liknande. Läraren bör ta vara på möjligheten att utnyttja lektionstid till att låta eleverna utveckla sina kommunikativa förmågor. Att tillåtas yttra sig i en miljö där det finns ett öppet och tillåtande klimat är avgörande för en positiv utveckling inom detta område. "Eftersom många människor tycks vara rädda för sina känslor och därför försöker hålla dem tillbaka så mycket som möjligt, riskerar de att hamna i en situation, där obearbetade och så att säga otillåtna känslor fungerar som en effektiv broms för till slut snart sagt varje kommunikation" (Skiöld, 1989, s. 16). Detta stödjer alltså tanken att det är viktigt att elever får utlopp för sina funderingar och frågor för att utvecklas och mogna som individer och medborgare i samhället. I det sociokulturella perspektivet ingår också idén att tänkande är en kollektiv process såväl som en process som äger rum inom individen (Säljö, 2000). Att lära sig att våga yttra sig och delta i diskussioner är viktigt i processen att lära känna sig själv. Skiöld (1988) skriver om att individens upplevelse av sin egen talförmåga och sin röst verkar vara mycket nära kopplad till upplevelsen av den egna personligheten. Skiöld påpekar vidare att man kan se att tecken finns på att vi människor är mer emotionella än intellektuella. Han menar att det därför är viktigt att dessa känslor kommer till ytan och bearbetas framförallt för individen som tycker att det är obehagligt att prata inför andra människor.

Interaktion och kommunikation är således centrala för att förstå lärande och utveckling på såväl kollektiv som individuell nivå. Det är genom socialt samspel som vi kommer i kontakt med omvärlden och blir delaktiga i de sätt att tänka och handla som är framträdande i vår kulturella omgivning. Det är ur sådan interaktion vi hämtar näring till vår egen världsbild och subjektivitet. För människor som kommer till Sverige och har ett annat modersmål än svenska är den här typen av kunskap oerhört central. Det för att kunna anpassa sig och skapa goda förutsättningar i ett land med ett nytt språk, nya koder och ett annat sätt att samspela med andra människor än man kanske tidigare varit van vid. De elever som får möjlighet att utveckla sitt språk i en så naturlig, öppen och trygg skolmiljö som möjligt får också ökade chanser att gå vidare och stärka sina chanser till framgång i framtiden

2.4 Lärarens roll

Lärarens betydelse för elevernas progression i att tala offentligt är mycket viktig. Det är av stor vikt att lärare tidigt påbörjar arbetet med att utveckla elevernas muntliga förmåga och skapar en bekväm och trygg atmosfär kring muntliga moment (Backlund, 2000). Backlund menar också att det finns en brist på undervisning i muntlig kommunikation samt att många lärare inte inser vidden av problemet och att behovet av muntlig träning i skolan är stort. Läraren bör främja och arbeta för att skapa ökad gruppsäkerhet samt lyfta frågan om att talängslan i många fall kan vara ett stort problem, inte minst för den elev som är drabbad men också för berörd lärare som ansvarar för elevens talutveckling och för talträning på olika nivåer. Även Strömquist (1998) instämmer i denna åsikt och betonar att lärare måste ta den här typen av problem på allvar. "Lärare och skolledare uppfattar också ofta att det är svårare att möta elever med sociala och emotionella svårigheter än elever med handikapp" (Karlsson, 2008, s. 50).

Läraren talar ofta under mer än hälften av tiden av en lektion (Fällman, 2002.). Den återstående tiden ger inte mycket utrymme för varje enskild elev att tala. Att nå fram till sina elever med sitt budskap och att känna till grunderna i retorikens regler är en viktig del i lärarens arbete. Fällman skriver vidare att skolan ska ge eleverna tillfälle att träna på att uttrycka sig muntligt inför klassen samt att skolan ska främja elevernas självkänsla och förmedla en vilja och lust att utvecklas inom detta område. Bristen på moment i lärares utbildning gällande denna teknik är tyvärr stor både när det gäller att kunna tala väl och att lära ut tekniken. Fällman skriver även att glädjande nog visar fler och fler lärare intresse av att införa retorik i skolundervisningen även om det ännu inte är ett obligatoriskt eget ämne. Det anser Fällman borde diskuteras eftersom det ställs allt högre krav på att kunna formulera sig muntligt inom de flesta yrkesområden. "Alla lärare är svensklärare i den mening att vi arbetar med talat och skrivet språk" (Skiöld, 1989, s. 5). Det stödjer även Ekenvall (2001) genom att skriva om hur talträning måste sträcka sig över ämnesgränserna och att detta inte enbart är svensklärarens ansvar. Ytterligare belägg för det ger Strömquist (1998) i och med sitt yttrande att genom det ansvar som skolan har för att ge eleverna stöd i deras kommunikativa utveckling så är det en självklarhet att all slags språkanvändning måste få ett stort utrymme i det arbete som bedrivs i skolan, dels på alla stadier och dels i alla ämnen.

2.5 I klassrummet

Inte nog med att elever ska ställa sig inför en grupp människor och hålla ett anförande, de måste dessutom göra det framför den svårast möjliga publik, nämligen sina klasskamrater. De som redan känner en och vet vem man är utanför klassrummet. Att gå in i en roll blir då omöjligt eftersom publiken omedelbart ser igenom den. Troligen är människan mer emotionell än intellektuell. Vi låter ofta känslorna och vår intuition styra istället för det sunda förnuftet (Skiöld, 1989). Därför väljer vi gärna att tolka publikens reaktioner på vårt egna sätt. Ger de beröm, lovord och säger att vi varit duktiga vill vi gärna se det som ett uttryck för missriktad vänlighet eftersom vår misstänksamhet mot beröm är stor. Är publiken däremot helt tyst är inte detta heller bra, även detta ses som negativt (Skiöld, 1989).

Som framgår ovan är det inte helt lätt att sitta i publiken och vara lyssnare heller då de lätt blir misstrodda av talaren. Som åhörare och lyssnare har man en lika viktig roll som talaren själv. "Vi vet idag att mottagarens aktivitetsgrad och förmåga till engagemang spelar stor roll för hur lyckad kommunikationen skall bli" (Strömquist, 1998, s. 32). Det är enkelt underlätta eller försvåra situationen betänkligt för den som lider av talängslan. Att visa ointresse och likgiltighet kan vara förödande för talaren och kan resultera i att radera den lilla självkänsla

personen byggt upp samt försvåra det ytterligare att i framtiden tala inför grupp. Att som talare få känslan av "att vara ointressant, i synnerhet i jämförelse med andra, kan bidra till talängslan och obenägenhet att exponera sig" (Skiöld, 1989, s. 28). Därför är det mycket viktigt att som åhörare engagera sig och försöka hänga med i resonemang för att sedan kunna ställa relevanta frågor som i sin tur hjälper till att få talaren att känna sig bekräftad. Responsen en elev får efter att ha presenterat något är också oerhört viktig och avgörande för den fortsatta utvecklingen. Positiv respons på prestationer är mycket viktig, menar Skiöld (1988., s. 48). "Vi människor känner genast om vi "duger" eller ej, oavsett vilket sammanhang det är frågan om". Exempel på detta ger Skiöld vidare genom att visa på svenskämnet där eleven uppfattar att han eller hon "duger", om andra lyssnar med respekt när personen pratar.

Att kunskap är makt har länge hävdats, men det är inte bara *kunskap* som är makt, *förmågan* att lägga fram den är minst lika viktig (Andersson, 2000). För att kunna göra det krävs att eleven känner sig någorlunda bekväm och avslappnad i sin omgivning. Många elever känner att de behöver tala i en grupp för att bekräfta sin existens (Skiöld, 1989). Om vi inte säger något kan folk inte höra vad vi har att säga. Till viss del existerar vi bara genom att andra ser oss och blir medvetna om oss. Det kan därför vara ytterst destruktivt för en individ att inte våga bli sedd eller hörd (Skiöld, 1989). Det är också genom vår omgivning som vi utvecklas. Samspelet mellan oss själva som individ och de människor vi möter dagligen hjälper oss att utformas till de människor vi blir (Wellros 1998). Dysthe (2003) lägger fram påståendet att det är viktigt att skapa en miljö där individen kan känna sig accepterad och som på ett positivt sätt kan forma elevens, eller den lärandes, identitet. Eleven ska kunna känna sig uppskattad både som någon som *kan* något och som någon som *kan betyda något* för andra. Att delta i och bli uppskattad i en grupp ger motivation för fortsatt lärande. Ställer publiken negativa frågor eller kommer med en eller flera ofördelaktiga kommentarer om föredragshållaren kan detta få stora konsekvenser.

"Ordets makt kan användas för både goda och onda syften" (Johannesson, 1998, s. 10). Som lärare har vi en oerhört viktig roll när det gäller att hjälpa eleverna fram. Man måste hela tiden ge konstruktiv kritik och på ett sådant sätt att det inte underminerar eleven. Genom att ställa frågor med en positiv klang vinklas det hela så att de positiva delarna kommer fram och eleven i fråga kan spinna vidare på dem (Strömquist, 1998). De flesta lärare i dagens skola vill ha en större elevdelaktighet (Dysthe, 1996). Dysthe menar att det finns betydligt fler diskussioner i klassrummet nu än för 50-60 år sedan. Hennes observationer pekar dock på att detta nödvändigtvis inte behöver innebära att speciellt *många* röster blir hörda. Få elever är verbalt aktiva, och det är ofta samma elever som tar ordet under lektionerna.

2.6 Vikten av progression

Det framgår av litteraturen på flera håll, exempelvis Ekenvall (2001, s.80), att det för många människor inte är någon enkel sak att ställa sig inför en grupp människor och hålla ett anförande. Ekenvall påpekar också att även elever som gärna är aktiva i vanliga klassamtal kan känna sig nervösa inför att prata inför större grupper. Det är inte lätt att direkt resa sig upp och klara detta galant och utan diverse misstag på första försöket. Det är två helt olika roller personen i fråga antar. Det är stor skillnad på att sitta i skolbänken och lyssna på läraren gentemot att helt plötsligt stå framför klassen och inta lärarens perspektiv (Wellros, 1998). Det tar tid och övning att bli en god talare, det kommer mycket sällan medfött. Därför är det en viktig del att börja arbeta med tidigt och med enkla övningar. Att börja med små, lätta och opretentiösa övningar kan hjälpa elever som upplever det hemskt att stå inför en publik att bygga upp sitt självförtroende och vana vid att tala högt. För elever som ofta är tysta kan det vara ångestfyllt att prata inför en grupp (Ekenvall, 2001). Som lärare får vi räkna med att det

finns elever i ett stort spektrum, från lätt oro till svår ångest. Framförallt bland de ängsliga eleverna är det viktigt att de får tillfälle att yttra sig ofta, höras, synas och bli bekräftade i många informella situationer. Det finns bara ett sätt att vänja sig och lära sig tala och det är att öva, öva och åter öva (Backlund, 2000). "Vägen från talängslan till talglädje är säkert båda mödosam och lång, men det är ingen omöjlig vandring" (Strömquist, 1998 s 95). En enkel sak att starta med är att helt enkelt låta eleverna upprepa och diskutera vad läraren just gått igenom med klassen (Strömquist, 1998). Förutom att det gör att de får höra informationen en gång till, och ofta med andra ord, får de dessutom vänja sig vid att höra sin egen röst i klassrumssammanhang. Ett sätt att gå vidare kan sedan vara små dramaövningar, gruppresentationer eller liknande. Slutmålet är att få eleverna att utan större svårigheter kunna stå och hålla ett kortare föredrag inför klassen, till exempel det muntliga delprovet i nationella provet.

2.7 I ett större sammanhang

Muntliga processer och situationer, kräver engagemang och viss tankemässig förberedelse beroende på framförandets omfattning. Detta vare sig det gäller att lägga fram sin åsikt i en fråga som gäller vart man ska åka på klassresa eller det handlar om att man i egenskap av ordförande i elevrådet hålla ett tal inför hela sin skola vid skolavslutningen. Det kan tyckas vara en självklarhet att lärare deltar i utvecklingen med att hjälpa framtidens beslutsfattare att bli goda kommunikatörer. Dialog och kommunikation är en förutsättning för ett demokratiskt samhälle (Dysthe, 1996). Dysthe skriver vidare om vikten av att kunskap som kan diskuteras presenteras på ett dialogiskt sätt, att det är genom dialog som barn och unga lär sig lyssna till andra, se andra människors synsätt och perspektiv, samt ställa frågor och söka efter svar tillsammans med andra. Dysthe ser denna, som hon uttrycker det, "flerstämmighet" som en nödvändighet: "...inte bara för att man ska lära sig ämnen och lära sig tänka självständigt, utan också för att det är en modell för hur människor fungerar i ett demokratiskt samhälle" (Dysthe, 1996, s.249). Det som dock är den viktigaste komponenten är motivation. Utan motivationen kommer människan inte framåt och att entusiasmera andra blir en omöjlighet (MacIntyre, 2002, s 4).

Vi har nu gett en bild av hur kunskapsläget är idag och vilken kunskap vi har att utgå ifrån när vi fortsätter vår studie. Härnäst visas hur arbetet med studien genomförts för att följas av redovisning av vårt resultat.

3. Metod

Vi kommer i detta avsnitt att visa hur vi har arbetat med uppsatsen och hur vi kom fram till vårt resultat. Först visar vi hur vi fann den litteratur som vi använt oss av samt hur det kom sig att vi valde den. Därefter går vi vidare och presenterar de personer vi har intervjuat, hur det har gått till samt hur urvalet av frågorna har skett.

3.1 Val av metod

Vi har valt att arbeta med två olika metoder, om än sammanflätade, i form av intervjuer och litteraturtolkning. Vi kopplar ihop relevant litteratur samt den information vi har samlat in från våra intervjuer och diskuterar utifrån det.

De lärare vi intervjuat är de som visat intresse för vår undersökning på de skolor vi har haft möjlighet att besöka. Vi tog själva kontakt med lärare genom e-post alternativt telefon för att boka tid för en intervju efter deras schema. Som hjälpmedel användes diktafon. Vi åkte ut var och en själva till skolorna. Vår tanke var att lärarna skulle känna sig bekväma i intervjusituationen och jämslällda med den som intervjuar. Vi försökte även att inte sitta mittemot utan sida vid sida vända mot varandra under intervjun för att det hela skulle kännas som ett samtal och inte en utfrågning. Alla har fått svara på samma frågor, ställda i samma ordningsföljd (se bilaga 8.1).

Vi har valt att redovisa resultatet fråga för fråga för att lättare hålla isär svaren och enklare se skillnader och nyanser. Analysen av svaren har gjorts på liknande sätt. Vi har försökt belysa det hela med citat. För att anonymisera de intervjuade har vi gett dem nya namn.

3.2 Val av litteratur

Den litteratur vi har studerat är främst inom ämnet retorik samt hur man kan arbeta med muntlig framställning i undervisningssyfte. Vidare har vi arbetat med diverse litteratur i pedagogik som tidigare ingått i lärarutbildningen som kurslitteratur. Läroplanen för de frivilliga skolformerna har också utgjort viktigt grundmaterial i arbetet. Viss information har hämtats från Skolverket samt Myndigheten för skolutvecklings hemsidor. En viss gallring har skett för att enbart ha kvar de källor som belyser eller behandlar vårt syfte. Det finns mycket litteratur kring ämnet retorik men mycket mindre som behandlar talängslan.

3.3 Respondenter, tillvägagångssätt och frågor

Vi har utfört ett antal intervjuer med såväl verksamma lärare och med en person anställd vid Skolverket* samt en person som arbetar med konstruktion av nationella provet. Det för att få en bild av hur verkligheten ser ut och för att få svar på frågor som gäller dagens elever och den utbildning som de tillfrågade lärarna har gått. Vi har intervjuat fem lärare från kommunala skolor som vi valt att kalla Catarina, Elisabeth, Greta, Jens och Sanna.

Catarina arbetar på en gymnasieskola i en mellanstor stad i Västsverige och undervisar i ämnena svenska och barn- och fritidskunskap. Hon har varit verksam som lärare i sju år. Elisabeth arbetar på en större gymnasieskola i centrala Göteborg och undervisar i svenska, religion, drama samt filmkunskap och har varit verksam sedan slutet av 1960-talet. Jens har varit verksam i 25 år och arbetar på en högstadieskola i en mellanstor stad i Västsverige i

* Denna uteslöts då vi insåg att den inte uppfyllde sitt syfte. Ytterligare förklaring ges i avsnittet Resultat.

ämnena svenska och samhällsorientering. Sanna undervisar på gymnasiet i en mellanstor stad i historia och svenska och har varit verksam snart två år. Greta är utbildad lärare men arbetar idag med att konstruera nationella prov i engelska. Tidigare undervisade hon i engelska och svenska och var verksam ute på skolorna från i mitten av 1970-talet fram tills för drygt tio år sedan.

Vi har medvetet inte gjort fler intervjuer på grund av arbetets storlek och vår tidsram. Vi tror inte att det hade breddat resultatet i någon större omfattning om fler medverkat. Detsamma gäller antalet frågor. Vidare har inte någon vikt lagts vid de intervjuades ålder, kön eller ämnen. Jens skiljer sig från de övriga genom att vara högstadielärare vilket är medvetet då intresse fanns av att se om högstadiet skiljer sig något från gymnasiet samt att det till stor del är på högstadiet som grunden för muntligt framträdande läggs. Att gymnasielärarna är kvinnor är helt avgjort av slumpen. Valet att göra intervjuer föll sig naturligt då det är lättare att få en större och vidare bild än vad enkätundersökningar ger samt att vi hade möjlighet att ställa följdfrågor eller be om förklaringar om något verkade oklart (Andersson 2005). Alla intervjuer har spelats in, för att vi enklare skulle kunna vara delaktiga i samtalet, för att sedan transkriberas. Att enbart anteckna respondenternas svar under tiden var helt uteslutet då vi inte ansåg det vetenskapligt samt att mycket information hade gått förlorad. Vi är medvetna om att bandspelaren kan upplevas som ett stressande moment men är ändå smidigt för att lättare kunna dokumentera och i förhållande till alternativen ändå den metod vi fann mest användbar. För att läraren skulle känna sig mer bekväm i intervjusituationen åkte vi till respektive arbetsplats och lät dessutom läraren själv välja omgivning/lokal för intervjun, exempelvis arbetsrum, lunchrum eller klassrum.

Frågorna har valts i fråga om relevans inför syftet samt vetenskaplighet. Vi utgick från vårt syfte och arbetade med den utgångspunkten för att formulera konkreta och koncisa frågor, samt försökte formulera dem så enkelt som möjligt för att de intervjuande direkt skulle förstå vad vi ville och för att undvika missförstånd som kunde kompromissa svaren. Intervjun med Skolverket gjordes via telefon eftersom personen i fråga arbetar i Stockholm. För att kunna spela in denna intervju gjordes den via högtalartelefon. Personen i fråga arbetar som rådgivare till dem som konstruerar nationella proven i ett av språken.

3.4 Vetenskaplighet och forskningsetik

Vad det gäller studiens validitet, att vi fått fram den information vi söker, och reliabilitet, hur stor risk det är att vårt resultat är slumpartat, har vi arbetat enligt följande (Andersson 2005). För att vår undersökning skulle få så hög grad av validitet som möjligt var vi noga med att formulera intervjufrågorna enkelt och kortfattat så att de inte kunde missförstås eller omtolkas av intervjupersonerna. Alla frågor har ställts i samma följd och spelats in på samma sätt med hjälp av diktafon. Vad det gäller undersökningens grad av reliabilitet är det möjligt att resultatet kan ändras något om man intervjuar fler lärare. Vi tror dock inte att så är fallet. Hade vi intervjuat dubbelt så många hade det troligen inte påverkar resultatet i någon större utsträckning eftersom de respondenter vi haft varit så pass eniga i sina uppfattningar. Omständigheterna för intervjun tror vi inte heller påverkar resultatet.

De lärare vi intervjuat har ställt upp frivilligt och blivit lovade anonymitet. För anonymitetens skull har vi därför valt att ändra namnen på våra respondenter samt inte nämna var de arbetar. Att vi valt att inte kalla dem för person A, B och C är för att vi finner det lättare att följa en person om man har ett namn att koppla till svaren.

4. Resultat av intervjuer

Vi ska nu gå igenom det resultat vi fått av våra intervjuer. Läsaren kan här ta del av bilaga 8.1 där intervjufrågorna återfinns i den ordning de ställts. I vår redovisning av resultatet har vi valt följande upplägg: vi börjar med en genomgång av varje fråga utifrån vad de intervjuade har svarat. Därefter följer en kort sammanfattning av resultatet.

Hur ser du på muntlig framställning i skolan?

De lärare vi intervjuat tycker i allmänhet att muntlig framställning är ytterst centralt inte minst eftersom det är en del av de nationella proven. Jens tycker att muntlig framställning är mycket betydelsefullt och menar att det är bland det ”viktigaste att eleven vågar stå framför någon och prata samt vågar uttrycka vad han eller hon tycker och tänker.

Lärarna försöker ofta väva in muntliga moment i den ordinarie undervisningen genom redovisningar alternativt att arbeta för att alla elever får chans att säga något under varje lektion. Sanna nämner att hon ibland känner sig i minoritet då de flesta lärare fortfarande oftast använder sig av gammaldags prov som kunskapskontroll medan hon försöker jobba mer med att eleverna muntligt får visa sin förståelse. Hon använder ofta diskussionsforum i sin undervisning och jobbar aktivt med att försöka lägga in mer muntliga examinationer. Hon motiverar detta arbetssätt med att det ligger närmare verkligheten att arbeta med diskussioner och den typen av förståelse för det eleverna lär sig, än att endast eller oftast arbeta skriftligt.

Greta kommenterar att hon har sett på kommentarer från elever i samband med nationella prov och den muntliga delen, att de tycker att den muntliga delen är viktig. ”Är man ute bland folk så pratar man, då skriver man inte på en lapp – som en elev skrev”, säger Greta. Det är också en generell reflektion bland de tillfrågade att andra lärare på skolan gärna lämnar över hela ansvaret på undervisning i muntlig produktion till språklärarna, eller kanske snarare att språklärarna tar på sig den uppgiften, då det generellt verkar anses vara deras ansvar att arbeta medvetet med muntlig produktion. Det bör även tilläggas att detta i stort är antaganden från deras sida eftersom diskussionen om retorik och muntliga moment verkar i det närmaste obefintlig på de skolor där de tillfrågade är verksamma.

Catarina försöker få så många elever som möjligt att säga något varje lektion och försöker fråga varje elev något samt uppmuntra eleverna till att yttra sig, men hon tillägger också att det är svårt att hålla koll på vem som säger något på så sätt att det är omöjligt att ”pricka av” exakt vad som sägs och vem som säger något. Elisabeth tycker för sin egen del att det blivit viktigare med muntlig framställning i svenskan: ”Framförallt nu när muntliga delen av nationella provet blivit så viktig”.

Sanna tycker att muntliga moment är oerhört viktiga och säger att hon inte riktigt kommit dit hon vill i arbetet att göra fler typer av muntliga examinationer och tydligare ta fram och se kunskap som eleverna tillgodogör sig på ett mer verklighetsförankrat sätt.

Muntliga moment i skolan är en viktig del och Greta tycker sig kunna se en stor förändring sedan 1975 då hon utexaminerades. Hon tycker att eleverna idag är mer frimodiga jämfört med för tio år sedan och att det nog också ligger lite i tiden att elever är öppnare. ”Förr var det en stor fasa och något man bävade för. Man mådde nästan dåligt av att stå upp och prata.” Numera menar hon att det är en del av undervisningen. Vidare har hon sett i responsen som elever fått lämna på de nationella proven att de tycker att den muntliga biten är viktig och rolig samt att eleverna accepterar det som ett moment som måste genomföras. Vidare anser hon att det muntliga har stärkts och med all rätt blivit en integrerad del i provet.

Ett par av lärarna associerade direkt till det nationella provet när vi frågade om muntlig framställning och att träna eleverna för att förbereda dem för den muntliga delen, att det så att säga är huvudsyftet med muntlig framställning.

Är det en förmåga du arbetar medvetet med att utveckla hos eleverna? Om ja, hur då?

Lärarna arbetar ofta med det på diverse sätt genom olika övningar. Elisabeth är dock tveksam till om eleverna alltid förstår varför de tränar det. Det ser hon inte som ett problem utan mer som en tillgång då de inte blir lika stressade i en muntlig övning eller oroar sig, utan att det blir mer avspänt. Eleverna växer då in i uppgiften på ett smidigt sätt, menar Elisabeth. Ett av problemen som märks och påpekas av samtliga tillfrågade är bristen på timmar som kan ägnas åt renodlad muntlig övning utan övriga syften. De verkar överens om att det är svårt att få tiden att räcka till med tanke på de mål som ska uppfyllas i övrigt i kurserna.

Det är en lång väg att gå från att försöka få alla elever att säga något på varje lektion eller bara "slänga ut" frågor till eleverna när läraren själv föreläser, till att få eleverna att ställa sig framför klassen och hålla ett eget föredrag. Dessvärre är det ibland den enda övning läraren anser sig ha tid att ge eleverna. Andra lärare arbetar aktivt redan från första året på högstadiet, eller under det första gymnasieåret med dramaövningar för att få eleverna att slappna av i varandras sällskap, eller talövningar för att lära känna och vara bekväm med sin egen röst. Kroppsspråk är ytterligare en detalj som ofta går igenom och reflekteras kring i klassrummet med de tillfrågade lärarna. Kroppslig hållning och hur talaren håller händerna kan ge styrka både till denne och till åhörarna.

Lärarna försöker också göra eleverna medvetna om lyssnarens viktiga roll, allt för att underlätta för den som står där framme. Sanna framhåller värdet i att få klassen att bli goda lyssnare, inte minst för att förflytta fokus från den som står för framförandet eller presentationen. Att respektive elev får möjlighet att känna på de olika roller som det innebär att vara lyssnare och talare skapar också en större förståelse för processen och den kommunikativa situation som sker vid ett anförande eller när någon har ordet överhuvudtaget i vilken klassrumssituation som helst. Sanna säger att: "Jag skulle vilja känna att när de är färdiga med svenskan, att då är det inga problem att prata och diskutera och hålla vilken redovisning som helst." Hon är en av de lärare som tillfrågats och som verkar arbeta mycket aktivt med muntliga processer samt utmanar eleverna att utveckla dessa förmågor.

En populär metod som ofta används är redovisning i smågrupper. Denna metod för att först vänja eleverna vid att tala inför en mindre grupp innan gruppstorleken successivt ökar för att till slut stanna i halvklass eller rent av helklass. Catarina berättar hur hon haft problem med några elever som vägrade eller inte vågar yttra sig i klassen. För att komma åt problemet började hon med att låta respektive elev berätta om något, helt självvalt ämne eller en händelse, för Catarina. Därefter plockade hon in någon av klasskamraterna, sedan ytterligare en elev, osv., tills det blev en grupp på kanske 5-6 personer. Detta hjälpte till att avdramatisera själva momentet att tala inför grupp när det gällde just de här eleverna. Sanna nämner att det inte finns någon universallösning på problemet med talängslan men att det är viktigt att vi lärare ser olika undervisningsalternativ. Detta för att kunna hjälpa de elever som tycker att det är besvärligt, samt utmana och utveckla de elever som har lättare för det, så att alla får ut något av de muntliga övningar man arbetar med i klassrummet.

Greta säger att i och med att muntlig produktion är med i nationella provet så lyfts det fram av många lärare i allt större utsträckning. När proven var nya så var det inte tvunget att varje elev i alla klasser skulle provas utan bara sex till åtta stycken. År 2000 reformerades proven i samband med de nya kursplanerna och då blev det obligatoriskt att alla elever ska göra alla

delar. Det förekom då ett visst motstånd bland lärarna. De ansåg det tog för mycket tid och var svårt att organisera på ett bra sätt. Tack och lov har det på senare tid fått ett genomslag. Dock finns det fortfarande lärare som hoppar över den muntliga delen med motiveringen att de inte hinner, alternativt att den är bedräglig, det trots att alla delar numera är obligatoriska. Det är dessutom obligatoriskt för alla lärare att göra provet samt att använda det som stöd för sin undervisning. Greta anser att provet är viktigt eftersom det stärker muntliga moments ställning i undervisningen och "tvingar" läraren att arbeta med elevernas muntliga färdighet.

Hur bemöter du elever på olika nivåer?

Intervjupersonerna är eniga om att det ofta är svårt att direkt läsa av var alla elever befinner sig nivåmässigt samt att ta hänsyn till varje individ i en stor klass. Det är något som vi som lärare tidigt måste arbeta med. Jens berättar att han inledningsvis med en ny klass framhåller att det här med att yttra sig och prata inför de andra i klassen "det är någonting vi ska bli bättre på", som han uttrycker det. Han jobbar aktivt i sina klasser med att växelvis låta eleverna prata, eller presentera något, lyssna, och kommentera varandras prestationer. De är i regel mycket "go'a" mot varandra och kan ge varandra kritik på ett bra sätt, menar Jens. Även Sanna och Catarina berättar om att eleverna är bra på att ge varandra respons och att den som presenterat något *vill* ha kritik och veta vad som var bra och vad som kan förbättras, hellre än att gå i ovisshet och fokusera på något misstag som ingen lagt märke till eller liknande. Detta är också väldigt utvecklande för eleven och ett sätt att få syn på sig själv och sitt eget agerande menar Sanna.

Flera lärare hävdar att de genom gruppövningar och liknande går ut långsamt med lätta övningar så som högläsning inför bara några stycken och på så sätt gynnar dem som har lite extra svårt för att tala inför grupp. Att använda sig av loggbok är en idé som används. Där får eleverna själva skriva och reflektera över vad som anses jobbigt och läraren kan ge respons tillbaka. Hur de hanterar de elever som redan är vana vid situationen eller som har allmänt lätt för att tala inför publik är det ingen som direkt svarar på.

Greta pratar om att grupsammansättningen i nationella provet kan ha betydelse för elevernas resultat. I engelskan är den muntliga delen en paruppgift och inget ensamt föredrag. Läraren rekommenderas att konstruera grupperna och då sätta jämbördiga elever ihop så att inte kunskapsnivån blir ojämn. Provens uppgifter konstrueras så att de ska fungera så bra som möjligt för så många som möjligt. Dessutom får lärarna flera illustrationsexempel för att få idéer om olika tillvägagångssätt. De elever som är riktigt svaga kan läraren sätta sig enskilt med och ha ett eget samtal om det skulle underlätta.

Catarina och även några av de andra instämmer i att det även kan vara svårt att hantera de talföra eleverna. Att vara en god lyssnare är en viktig del som Sanna säger att hon jobbar aktivt med och Catarina fortsätter med att beskriva hur viktigt det kan vara att få de mest pratsamma i klassen att även låta andra i klassen komma till tals. Den här typen av arbete med kommunikationen i klassrummet lyser igenom i arbetssättet för i stort sett samtliga tillfrågade lärare.

Dessutom påpekar Catarina att det är lättare att "dämpa" en klass än tvärtom. Om en klass är väldigt tyst så gäller det att trycka på rätt knappar för att få igång diskussioner, vilket kan vara svårt. Klassens sammansättning och de roller och relationer som finns, har också stor inverkan på hur kommunikationen fungerar. Att alla i klassen ska vara delaktiga och känna sig betydelsefulla samt att andra lyssnar på vad någon har att säga tar flera av lärarna upp. Sanna poängterar att ett bra knep är att få eleverna att inse vikten av att även publiken i ett presentationssammanhang är aktiv och utgör goda lyssnare. Hon har testat övningar i form av

exempelvis rollspel där eleverna får testa att vara goda respektive dåliga lyssnare. Ofta får eleverna en aha-upplevelse när de inser hur krävande det är att stå inför en grupp som är helt oengagerad och sitter och gäspar eller pillar med mobiltelefonen. ”Vad jobbigt det måste vara att vara lärare”, får Sanna ofta höra när eleverna inser hur mycket man som lyssnare påverkar den som talar.

Vad anser du om den muntliga delen av det nationella provet?

Det nationella provet är ett moment som både elever och lärare verkar ha lite blandade känslor inför. Den allmänna åsikten bland lärarna är att det är ett viktigt moment men att det inte får ta för mycket fokus. De vill hellre ha provet som en jämförelse och kvalitetssäkring. Detta för elevernas trygghet i att få veta att de ligger i nivå kunskaps- och målmässigt med elever i övriga delar av landet. Vi har förstått att meningarna om betoningen på nationella proven pekar åt olika håll ute på skolorna. De tillfrågade menar generellt att vissa lärare väljer att lägga väldigt stor vikt vid det uppnådda resultatet i detta prov i slutbetyget i aktuell kurs, medan andra ser det mer som en riktlinje och ett stöd. Sanna menar bestämt att det mycket väl kan vara så att en elev som får underkänt på delar av nationella provet, kan klara godkänd nivå på kursen i fråga.

Lärarna tycker allmänt sett att provet är bra och att eleverna får visa prov på vad de kan i den typen av sammanhang. De anser dock att det är synd att det är en så konstlad situation där det ges relativt lite utrymme till eleven att uttrycka sig kring ett ämne som han eller hon tycker är relevant och intressant. Bundenheten och att provet är relativt styrt ses alltså som ett hinder och önskemålet är att provet borde vara mer fritt inom ett tema och att eleven eventuellt kan hämta material själv eller utifrån sig själv i den muntliga delen.

Att provsituationen i sig anses som mer allvarliga än andra provsituationer gör att vissa elever inte är tillräckligt bekväma och avspända vid de nationella proven. Det kan påverka resultaten negativt vilket därmed inte behöver betyda att den eventuella lägre nivån, än vad eleven normalt presterar, beror på avvikelse från det nationella genomsnittet. Det kan därför utgöra ett problem i och med att det kan försvåra jämförelsemöjligheter med snittet när läraren bedömer prestationen. Den typen av orättvisor är svåra att komma undan i problematiken kring bedömningsprocesser. Det bör dock finnas en medvetenhet om den här typen av komplikationer. Här resonerar flera tillfrågade som så att det är oerhört viktigt att läraren avdramatiserar situationen och har förberett eleverna väl inför provtillfället.

Greta menar att hon ser en tendens till att eleverna nuförtiden snarare tycker att det är roligt att genomföra den muntliga delen, jämfört med till exempel för ett 20-tal år sedan, och att de idag gör det mycket bra. Samma lärare tillägger att det är en mycket bra metod att spela in samtalen som utförs i den muntliga delen och att vanan att bli inspelad avdramatiserar processen. Det är alltså väldigt mycket upp till läraren hur upplägget och provmomentet genomförs. Det muntliga delprovet är idag lika viktigt som de övriga delarna. Det räknas formellt fram ett provbetyg. Där väger alla delar lika tungt, tillägger Greta slutligen.

Vilka verktyg att hantera dessa moment har du fått med dig från din utbildning?

Verktyg de tillfrågade anser sig ha fått med sig i utbildningen varierar. Det har inte funnits några direkt konkreta moment som specifikt behandlat frågor om muntlig framställning och hur vi lärare kan hantera det i vårt kommande yrke. Elisabeth gick en kurs i muntlig framställning, men det var specifikt för en delkurs i nordiska språk och därför inte

obligatoriskt för lärarprogrammet. Snarare gällde det dessutom hennes egen förmåga att kunna stå som lärare och förmedla sitt budskap.

Catarina återkopplade flera gånger under intervjun till boken *Det Flerstämmiga Klassrummet*, av Olga Dysthe som källa till idéer och övningar i undervisningen. Sanna hade under ett seminarium haft en dramapedagog som bland annat väckte många viktiga tankar om bedömning i muntlig framställning, att vara en god lyssnare och vikten av åhörarnas beteende vid ett framförande med mera. Det inspirerade henne till fortsatt arbete och hon såg det som värdefulla verktyg vilka hon har haft god nytta av i muntliga moment i sin undervisning.

Många av de övningar som de tillfrågade säger sig använda sig av i sitt arbete handlar om progression. Det handlar om att börja med lätta och odramatiska övningar i mindre grupper och sedan fortsätta utmana varje elevs förmåga att våga sig på mer avancerade typer av framställningar inför allt större grupper. Rollspel är populärt både bland lärare och elever och det verkar som att nyckeln till framgång i att lyckas få eleverna bekväma i muntliga situationer är avdramatisering och lugn, samt att skapa en trygg, behaglig och tillåtande atmosfär. Att tala ska kännas lika naturligt som att läsa, skriva eller lyssna.

Vilka verktyg önskar du att du hade fått med dig?

De tillfrågade hade gärna sett att det hade funnits fler moment i utbildningen som behandlade konkreta metoder och övningar för att handskas med muntlig framställning i sina klasser. Jens och även Elisabeth tycker att det hade varit bra med en "ordentlig kurs" inom till exempel retorik och talfärdighet i utbildningen eller liknande som behandlar ämnet. Att hantera elever med allvarlig talängslan ser lärarna som ett problem och det är ett exempel på en situation där de önskar att de hade hjälpmedel för att kunna hantera det på ett bra sätt. Elisabeth var en av de som efterlyste detta och sa att "vissa har ju fullständig skräck som tar sig fysiska uttryck..." Hon tillägger också att en kurs i muntlig framställning ingick när hon läste nordiska språk, men att det handlade mer om hur man presenterade ett ämne och förstod kurslitteraturen snarare än att de skulle få med sig verktyg att använda sig av i klassrummet.

De lärare som deltagit i våra intervjuer hade generellt sett önskat mer konkreta sätt att hantera talsituationer inte bara för ett specifikt ämne som till exempel svenskan utan mera generellt. Catarina tror att det hade varit bra att exempelvis få arbeta med olika fall och diskutera hur lärare kan hantera elever som inte vill prata. Även om den inte finns någon universallösning, tror hon att det genom diskussioner går att skapa metoder för att nå elever i muntliga processer.

Känner du att du behöver ytterligare verktyg?

I lärarnas nuvarande situation efterfrågas framförallt bedömningsunderlag och verktyg att hantera och på relevanta sätt dokumentera och bedöma sina elever i muntliga sammanhang. Sanna önskar att det hade förts en dialog om detta på skolan och att det uppmärksammades mer. Hon tycker också att hon själv skulle behöva bli bättre på att jobba med den här typen av frågor som har med muntlig produktion i undervisningen att göra. Jens nämner att han själv studerat en hel del litteratur i efterhand för att bli bättre på att hantera muntliga moment i sin undervisning. Catarina tycker att det fungerar förhållandevis bra men att hon vill bli bättre på att "få ihop" grupper genom samarbete och övningar så att de vågar prata mer.

Är talträning/övning i muntlig framställning viktigare inom språkämnen än övriga ämnen? Motivera!

Ingen av de tillfrågade intervjupersonerna anser helt och hållet att det är viktigast med träning i muntlig framställning i språkämnena. De är relativt överens om att det är alla lärares ansvar att utveckla denna förmåga hos eleverna. Catarina anser dock att språklärare bör vara mer inriktade på detta moment därför att varje lärare har ”mycket att uppfylla i varje kurs” och att det därför bör vara fokus på detta inom exempelvis språkkurserna.

Sanna tycker att det tvärtom är viktigare att andra kurser än språkkurserna framförallt svenskan, lägger vikt vid muntlig övning eftersom det i svenskan är stort fokus på skrivprocesser och skriftlig produktion i allmänhet. Dessutom blir det i andra ämnen, exempelvis historia och samhällskunskap, allt viktigare att förstå hur eleven resonerar kring ämnet och genom diskussioner etc., visar hur väl denne behärskar och förstår ämnet.

Greta nämner ämnesöverskridande projekt som en hjälp i muntliga övningar och för att främja elevernas utveckling och inte minst de elever som har svårt för muntliga moment. Som språklärare menar hon att det vore önskvärt att det kommer in i de övriga ämnena. Detta verkar ske i mycket varierad omfattning enligt de tillfrågade. Elisabeth är inne lite på samma spår och säger att det handlar om att det faller sig mer naturligt i språkämnena att behandla den här typen av moment, även om muntliga redovisningar och presentationer förekommer i andra ämnen också.

Några av de tillfrågade nämner att det finns kollegor på deras skola vilka inte har språkämnena, som tycker det är väldigt roligt att arbeta med muntliga arbetssätt och som ser det som viktigt att arbeta med elevernas språkutveckling. Man bör dock inte ”tvinga in” dessa övningar i andra ämnen, antyder flera av intervjupersonerna, då det är viktigare i språkämnena eftersom det där ingår på ett mer naturligt sätt. Dessutom är kraven på måluppfyllelse höga redan som den är i nuläget anser Catarina. Något vi kan göra är förslagsvis att arbeta ämnesöverskridande och på så sätt få in muntliga delar i övriga ämnen. Några av lärarna säger sig ha svårt att se hur de kan arbeta muntligt i ett ämne som exempelvis matte.

Hur behandlas detta inom arbetslag, ledning, etc. på skolan?

Beträffande hantering och utvecklingsarbete från ledning på respektive skola så verkar det arbetet vara mer eller mindre obefintligt. Sanna säger att ledningen på skolan inte direkt verkade delaktig i den pedagogiska debatten utan att det var något för arbetslag och enskilda lärare att hantera i valfri utsträckning. Den allmänna uppfattningen verkar vara att det inte finns så stort utrymme för ledningen att behandla den här typen av frågor – att det är stor press att fylla andra krav och målsättningar som anses vara viktigare. Katarina menar dock att muntlig process i klassrummet diskuteras regelbundet i arbetslag och med nära kollegor, att man bollar idéer och upplägg på ett bra sätt.

Vissa av lärarna känner att detta inte behandlas över huvudtaget, trots höga ambitioner individuellt. Sanna uttrycker åsikten att ”vi lärare” är dåliga på att ta vara på varandras erfarenheter och goda idéer. Greta nämner att det är av stor vikt att ledningen hjälper till att underlätta arbetet med exempelvis det nationella provet och därmed visar sitt stöd för olika, inte minst muntliga, moment i undervisningen. Elisabeth tar upp att det förekommer samarbete på skolan mellan lärare i olika ämnen exempelvis i svenska och samhällskunskap. Detta sker dock helt på lärarnas initiativ och är inget som diskuteras på temadagar eller av ledningen på skolan.

Har du några övriga tankar/reflektioner i sammanhanget?

I den avslutande öppna frågan om de ville tillägga något allmänt blev svaren något olika. Generellt tyckte deltagarna att det här är ett viktigt och intressant arbetsområde och att debatten borde uppmärksammas mer. Flera nämner att de uppskattade att genom intervjun få chansen att reflektera över ämnet och att det är bra att bli påmind om det. Lärare borde bli mer medvetna om vikten av att avsiktligt arbeta med muntliga övningar kan vara till mycket god hjälp både för läraren själv och för varje enskild elevs utveckling och framtid. Att kunna lyssna på varandra som elever skapar en god delaktighet och gynnar lärandeprocessen. Ett annat uttalande är att det trots allt inte går att nå alla och att muntligt arbete inte passar alla elever vilket påvisar vikten av variation i undervisningen.

Det viktigaste, sett utifrån nationella provens vinkel, är att eleverna får känna att de verkligen har fått chansen att göra sig själva rättvisa. Går de från proven och tänker att ”varför fick inte jag chansen...”, då har vi misslyckats säger Greta.

4.1 Bortfall

Vår intervju med Skolverket har vi valt att inte ha med i arbetet överhuvudtaget. Detta för att den blev ett stort misslyckande och att den inte tillförde något användbart för vårt arbete. Den intervjuade blev oerhört nervös då vi nämnde att vi var tvungna att spela in intervjun på band, detta trots att anonymitet utlovades. De svar vi fick var bland annat röriga och svårtolkade så vi valde att helt enkelt inte ta med den i studien då den inte fyllde sitt syfte.

4.2 Sammanfattning av resultat

I stort sett är lärarna relativt överens i frågan om vikten av att utveckla elevernas förmåga att våga tala inför andra människor och att göra detta på ett bra sätt, kort sagt att bli goda kommunikatörer. Ambitionen att arbeta med detta skiljer sig något. Flera av dem skulle vilja arbeta mer med muntliga moment, någon känner att utrymmet inte riktigt finns och ytterligare någon jobbar aktivt och medvetet med dessa processer varje dag. Vilken typ av person och lärare det handlar om spelar här en viss roll och valfriheten är relativt stor eftersom dagens styrdokument inte uttalar särskilt höga krav på att muntliga moment ska ingå i undervisningen eller i vilken utsträckning de ska finnas med.

Nationella provet påverkar genom de muntliga delproven dagens undervisning till viss del. Det finns klara tecken på att de tillfrågade lärarna snabbt associerar muntliga moment till dessa prov och ser dem som ett mål och en riktning för arbetet.

5. Diskussion och slutsatser

Vi har nu gått igenom de resultat vi fått fram av intervjuerna vi gjort. Med hjälp av detta och teoridelen som låg innan ska vi diskutera och analysera kring vårt ämne.

Vi vill i arbetet med vår uppsats undersöka hur lärare hanterar muntlig framställning i sin undervisning och om de medvetet arbetar med att utveckla denna förmåga hos sina elever. Lärarna har också svarat på hur de uppfattar mötet med talängsliga såväl som talföra elever. Dessutom var vi intresserade av att få reda på mer om hur denna problematik hanteras ute på skolorna. Kommunikation och samspel människor emellan är oerhört centralt i samhället. Det här betonas även i läroplanen där det står att skolan ska utveckla elevernas kommunikativa och sociala kompetenser. Därför vill vi genom detta arbete belysa de faktorer vi som lärare i dagens skola kan bidra med för att skapa en gemenskap med medborgare som är duktiga kommunikatörer och som vågar och kan säga sin mening i ett demokratiskt samhälle.

5.1 Mötet med eleven

Greta tycker sig märka en förändring de senaste tio åren när det gäller elevers förmåga att ta till orda och att eleverna idag, enligt henne, är mycket mer frimodiga och öppna. En anledning kan vara att lärarna mer och mer insett att för att lyckas med att få eleverna att våga tala måste det först och främst finnas en trygghet i gruppen som underlättar för eleverna. Det finns det tecken på att flera av de intervjuade verkligen strävar efter. Flera av lärarna säger sig börja med lättare opretentiösa uppgifter i grupp eller liknande just för att öka tryggheten. Elisabeth säger ”Här måste vi börja på en väldigt elementär nivå, en trygg nivå”. Här märks även att tryggheten är avgörande för lärandeprocessen i en grupp. Något som också används i muntlig progression är dramaövningar för att hjälpa eleverna ”att göra bort sig” (Skiöld, 1989, s. 18) inför varandra. Nyckelordet i denna kontext skulle kunna sägas vara trygghet, att eleverna känner sig lugna i lärandemiljön som ofta är klassrummet. Detta gäller all språkutvecklande undervisning. Det är mycket lättare att vara framgångsrik i muntliga processer om alla elever och lärare vet var de har varandra och vad som förväntas, det vill säga att det finns en god kommunikation.

Skiöld (1988, 1989) påpekar i båda sina böcker att vi människor är mer emotionella än intellektuella till vår natur. Som vi tog upp i teoridelen så lutar vi hellre till våra känslor och intuitioner än till vårt sunda förnuft då vi står inför svåra situationer. Det kan vara en av anledningarna till att vissa elever hellre flyr problemet med muntlig produktion än att ta tjuren vid hornen och ta tillfället i akt att öva, hur nervös de än är. Som både Backlund (2000) och våra respondenter hävdar är det oerhört viktigt att skapa en lugn och trygg atmosfär kring det muntliga momentet samt att det enda sättet att bli bättre är genom övning och åter övning. Inget gratis, varken för elev eller lärare. Något som inte kan poängteras nog är vikten av progression. Strömquist (1998) påpekar att det inte är en omöjlighet att bli en god talare, men det tar mycket tid och engagemang.

Läraren har alltså en viktig uppgift när det gäller att skapa trygghetskänsla i en grupp. Trygghet i det här avseendet kan ses som en följd av att ha skapat rutin och goda vanor i en grupp. Att praktisera muntliga framföranden och få chansen att öva och träna så att man känner sig säkrare och tryggare. Det är av stor vikt att eleverna får tillfälle att använda sitt språk och att de i olika kontexter får tillfälle att utveckla sin språkliga kompetens. Om lärare arbetar mot detta mål och om de i sin undervisning tar alla tillfällen som finns att låta eleverna

tala (och skriva), borde vi utan svårigheter kunna ge förutsättningar för positiv personlig utveckling och självförtroende hos eleverna i alla typer av muntliga sammanhang (Strömqvist 1998).

Vi har tidigare påpekat hur viktigt det är att vara en god talare i samhället, därför måste undervisningen bestå av återkommande och regelbunden övning. Ytterligare en fråga som alla respondenter var överens om var bristen på timmar de kan lägga specifikt till muntliga övningar under lektionerna. Det verkar vara rimligt att därför sträva efter att försöka få in enkla muntliga moment lite då och då under lektionerna på ett naturligt plan, och att ta till vara de tillfällen som ges att låta eleverna diskutera och reflektera. Elisabeth menar att det är en fördel om eleverna inte förstår det underliggande syftet inför övningar som exempelvis ska vara till hjälp för eleverna i nationella provet, då det får eleverna att slappna av och inte spänner sig och blir nervösa.

Det kan tyckas vara en bra metod att, framförallt i språkämnerna genom progression, börja med enklare övningar och öka svårighet och krav för att sedan mynna ut i nationella provet som ett slags slutligt mål. I övriga ämnen är det inte alltid lika självklart och motiverat att arbeta mycket med muntlig produktion. Greta säger att "om man är språklärare önskar man ju att det kommer in i de övriga ämnena och det gör det ju i väldigt olika omfattning". Kan dock de övriga lärarna verkligen slå sig fria från ansvaret om detta moment i undervisningen? Elisabeth hävdar att det faller sig mer naturligt att ha muntliga framställningar i just språkämnen. Detta för att det finns större behov att öva dialoger och liknande för språkets skull. Men det är ofrånkomligt att det står i övergripande styrdokument att alla ska främja språklig utveckling, etc., vilket gör att alla lärare oavsett ämne bör arbeta med den typen av övningar. Troligen är det lärarens eget intresse i sakfrågan samt hur denne bedriver sin undervisning som avgör i hur stor utsträckning detta förekommer. Här låter det som att dessa två lärare accepterar det faktum att språklärarna får dra ett tyngre lass än de övriga just i denna fråga. Vad det gäller Jens och Catarina faller de in i samma tankar, om än något ovilligare, samtidigt som Sanna utmärker sig mer då hon ser det som ett gemensamt ansvar som hela lärarkåren måste ta på sig, inte enbart enskilda lärare.

Ovanstående visar på de tillfrågade lärarnas syn på mötet med eleven som vi härmed knyter an till vår första frågeställning. Det finns således en hel del argument för att alla lärare borde hjälpas åt att utveckla eleverna till att bli bra på att göra sig hörda. Som nämndes i teoridelen så ska talträning och liknande inte leda till att fler elever får talängslan eller att den blir djupare rotad hos dem som redan lider av den. Det ska leda till att eleverna blir befriade från känslor så som otillräcklighet och ångest. Backlund (2000) säger att det enda som gäller är att öva mycket och flitigt, men om eleven bara får öva lite, blir denne bättre eller kan det till och med leda till regression? Om alla lärare hjälptes åt med att arbeta med muntliga moment så skulle det underlätta för alla parter, lärare såväl som elever.

De lärare som anstränger sig för att utveckla elevernas förmåga borde inte känna att de kämpar förgäves så som fallet kan vara idag. Muntliga redovisningar som kunskapskontroll istället för vanliga och ålderdomliga prov skulle säkert hjälpa eleverna både att minnas kunskaperna längre samt att våga stå framför klassen och framförallt att vänja sig vid att höra sin egen röst. Att behöva tala för att existera samt att vi bara finns till på det sätt som andra ser oss har vi tidigare gått igenom. Om det är så här det verkligen ligger till gör det lärarens roll allt mer viktig. Läraren har makten i klassrummet att antingen totalt förstöra en elev och dess självkänsla eller lyfta upp och hjälpa eleven nå sina mål.

5.2. Hantering av elevers olika nivåer

Som elev är det viktigt att åskådliggöra vad man kan. Det finns i läroplanen ett flertal exempel på att lärare ska uppmuntra elever till att uttrycka sina åsikter muntligt, inte minst i utvecklingsmässigt och demokratiskt syfte. Vi lär så länge vi lever och att få eleverna att förstå detta, ta det till sig och att öppna sig för det, är en del av vår uppgift som lärare. Genom att få eleverna att våga prata öppnar vi som lärare upp möjligheter för dem att våga be om väsentlig information och att de vågar ta för sig av den kunskap som finns att tillgå i skolan och i samhället i stort, samt att reflektera, kritiskt ifrågasätta och dela kunskapen med andra. Den typ av personlig utveckling som muntliga övningar bidrar med för varje enskild individ, borde ligga i alla lärares intresse och därför utgöra ett gemensamt mål inom ett lärarlag eller på en skola.

Det gäller att utmana både de som är talföra och de som är nervösa för att ta till orda. Även en elev som är modig när det kommer till att yttra sig kan fortfarande ha mycket att lära om att framföra sina åsikter eller sin presentation på ett bra sätt, vilket ofta lätt glöms bort, då de talängsliga oftare kommer i fokus. De här delarna verkar de flesta av intervjupersonerna vara medvetna om, exempelvis genom att de talar om att uppmuntra alla elever oavsett vilken kommunikativ nivå de befinner sig på. Här kan vi konstatera att vår andra frågeställning kommer fram, det vill säga hur lärare hanterar elever på olika nivåer, både de som gärna tar till orda och de som sällan yttrar sig.

Bland de elever som inte får chansen att prata under en lektion finns det kanske de som tycker att det är bekvämt att inte behöva ta till orda, exempelvis på grund av att de inte känner sig bekväma med det. Andra kanske känner en frustration för att de önskar att de hade vågat, att de känner i efterhand att de borde ha gett den där kommentaren som visat sig vara vettig, men att han eller hon tvekade. Det är det här som är viktigt att försöka undvika och få eleverna att våga säga sådant som inte är helt färdigtänkt istället för att sitta tyst. Ytterligare någon elev kanske känner att den inte borde ha kommit med en viss kommentar för att han eller hon uppfattade att den inte mottogs på det sätt som personen hade hoppats på. Här är det viktigt att läraren är känslig för vilka kommentarer som ges av övriga elever och hur kommunikationen i gruppen fortgår. Sanna kommenterar den här typen av situationer med att det är viktigt att få eleverna att förstå vikten av beteendet hos den som lyssnar och att de visar ömsesidig respekt för varandra oavsett om eleven i fråga är den som yttrar sig eller den som har rollen som lyssnare. Jens talar om att han försöker uppmuntra inlägg och åsikter som eleverna kommer med och att det är viktigt att eleverna förstår att det är okej att göra bort sig eller att svara fel.

Vidareutbildning inom området muntlig framställning ser alla deltagande lärare som positivt oavsett hur länge de varit verksamma. Greta säger ”Man kan alltid lära sig mer”. Något som efterfrågas bland respondenterna är fortbildning som behandlar frågor om bedömningen av muntliga moment. Några av lärarna vill gärna se en vidgad dialog i lärarlaget och skolan i allmänhet under tiden som det kommer fram att en del försökt få till stånd en dialog med övriga lärare men utan framgång. Det är lätt att förstå den maktlöshet som kan infinna sig då en elev försöker men inte får någon respons. Om lärarstudenter inte får någon utbildning i detta kan det vara en bra idé att försöka ta tillvara erfarna lärares åsikter och förslag. Att samarbeta med mer erfarna pedagoger är en guldgruva för nyutexaminerade lärare. Sanna, som är en av de med minst antal verksamma år, nämner att vi i många fall ignorerar detta eller inte engagerar oss tillräckligt för att tillvarata denna tillgång. Precis som eleverna ska lyssna på varandra bör även lärarna göra detsamma då det gynnar lärandeprocessen såväl som lärarnas undervisning. Resultatet kring frågan om behovet av ytterligare verktyg verkar

enhälligt och det tyder på att ledningen på skolorna borde lyfta den här typen av frågor. Lärarna verkar väl medvetna om vikten av att använda muntlig produktion i sin undervisning men somliga verkar behöva mer inspiration för att känna att de kan arbeta med det i större utsträckning. Vi har inte kunskap och behörighet att undervisa i andra ämnen än de vi studerat, men kommunikation och muntlig produktion är en del av alla ämnen i större eller mindre omfattning och borde därför inkluderas i alla former av lärarutbildning.

5.3. Positiva konsekvenser av god kommunikation

Varje människa har ett behov av att bli bekräftad och sedd. Att som elev känna delaktighet i klassen eller under en enskild lektion är oerhört viktigt. Som påpekades ovan, hävdar Skiöld (1989) att människan måste höras för att existera. Att den egna talförmågan och rösten står nära kopplad till ens personlighet och att det är viktigt att få "höras" för den personliga utvecklingen. Vad händer med de elever som inte uppmärksammas? Ur deras perspektiv kan det vara svårt att inse värdet av att kunna yttra sig på ett bra sätt. Det kan ligga utanför elevens sfär att förstå innebörden av detta och det ligger på oss lärare att åskådliggöra vikten av att vara en god talare. Vi borde försöka få alla elever att vilja prata och inte bara nöja sig med att bara sitta med på lektionerna, utan delta både fysiskt och psykiskt. Dysthe (1995) hävdar att alla måste vara delaktiga, om alla är det får vi en rättvisare bild av såväl klassrummet som samhället. Om alla elever vågar säga sin mening får vi en öppnare atmosfär och i förlängningen en rättvisare bild av vad människor anser vilket leder till större engagemang i diverse frågor i olika typer av sammanhang. Vi lever i en demokrati, där det gäller att vi tar tillfället i akt och utnyttjar detta och inser att allas röst är viktig.

Det är också viktigt att främja positiv kommunikation för att öka förståelsen för olika grupper i samhället och utveckla solidaritet. En koppling kan här göras med den tredje frågeställningen i vår studie. Skolan utgör elevernas vardag och är en stor del i deras liv, och här finns mycket att hämta på ett sociokulturellt plan där vi kan öka kunskapen om varandra.

Följaktligen är det viktigt att vi som lärare tar elevernas situation på allvar och vägleder dem mot dessa väsentliga insikter exempelvis om människor som har annorlunda bakgrund än man själv. Lärare måste inse att våra elevers framtid och förståelse för omvärlden till stor del ligger i våra händer och det är av stor vikt att vi tar vårt uppdrag på allvar.

Kunskap är ofta likställt med makt vilket gör det oerhört viktigt för varje enskild individ att kunna göra sig hörd i så stor utsträckning som möjligt. Skolan är ett ypperligt forum att arbeta för att utveckla dessa förmågor. "Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhälle vilar på" (Lpf 94). Vårt samhälle vilar på demokratiska värdegrunder där alla har rätten att säga vad de vill och bör göra det. Därför är det extra viktigt att elever redan i skolan får öva sina färdigheter. I den undersökning vi gjort har i stort sett alla svarat att den muntliga delen är otroligt viktig. Jens säger: "Jag tycker ju att det är viktigt, bland det viktigaste att man vågar stå framför någon och prata, vågar uttrycka vad man tycker och tänker". Han tillägger att han själv fick med sig för lite av den här typen av kunskap under sin egen skoltid men har förstått vidden av vad det kan hjälpa många om tillfälle ges att utveckla sin kommunikativa förmåga.

Att debatten huruvida retorik bör finnas som en obligatorisk del i skolan ska fortsätta är avgörande för hur kommande generationer ska få bättre kunskaper att förmedla sina åsikter och budskap i ett dynamiskt samhälle. Alla börjar på olika nivåer och lär sig olika fort vilket kan tyckas självklart, men att som lärare bemöta varje elev i respektive utgångspunkt kan kännas som en omöjlighet. "Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov" (Lpf 94). De lärare vi intervjuat är medvetna om problemet och försöker på diverse

olika sätt att tillmötesgå eleverna så långt som möjligt. Det finns få moment i dagen lärarutbildning som behandlar retorik och konsten att hantera muntlig framställning. I den avslutande terminen i pedagogik finns en två timmar lång föreläsning i ämnet, som för övrigt inte är obligatorisk. I övrigt är detta ämne obefintligt. Det hade varit önskvärt att retoriska moment hade uppmärksammats mer i den senaste reformen av lärarutbildningen. Det finns en möjlighet att utveckla dessa kunskaper efter avslutad lärarutbildning i form av en påbyggnadskurs om 7,5 hp. Det ska dock tilläggas att några av de tillfrågade lärarna ansåg att de fått med sig vissa verktyg från utbildningen men mer indirekt, till exempel dramaövningar. Flera av dem har efter sin utbildning tagit del av litteratur inom området och gått på olika former av seminarier.

Lärare kan vinna mycket på att ifrågasätta sitt arbete och reflektera över sin verksamhet för att hålla sig uppdaterade. Det är väsentligt att ifrågasätta varför vi undervisar överhuvudtaget och vad vi vill åstadkomma med vår undervisning. Visst ska eleverna få mer kunskaper inom respektive ämne i skolan, men det är också oerhört betydelsefullt att se en röd tråd i undervisningen och att som elev kunna knyta samman kunskap. Att se helheter och få upp ögonen för nya perspektiv är positivt för varje människas utveckling. Symboliskt kan detta jämföras med att se sitt "kunskapsträd" i hjärnan, som förgrenar sig alltmer tack vare nya erfarenheter, med att se lösa avbrutna kvistar här och där, som dessutom dör när de brutits från trädet, som kunskap ryckt ur sitt sammanhang. Det här borde lärare bli bättre på och även att se resursen i att ha varandra och ta del av varandras metoder. Alltmer arbete läggs på lärarlag och att lärare utökar samarbetet i gruppen. Då borde det vara på sin plats att utveckla elevers talförmåga ytterligare och utnyttja ett utomordentligt tillfälle att jobba med den här typen av frågor i lärarlag med fler lärares erfarenheter samlade.

Alla respondenter uttryckte att de under sin egen skoltid fick undermålig hjälp med den muntliga delen. Greta nämnde att det var något man var rädd och bävade inför. På liknande sätt upplever säkert många elever det än idag. Trots att det troligen blivit mer uppdagat att elever kan lida av talängslan görs inte tillräckligt. Lärare som själva upplevde obehag vid uppgiften under sin egen skoltid borde ta detta problem på ännu större allvar. De vi talat med uttrycker att de i större uträkning än tidigare försöker lägga in hjälpende moment för talängsliga elevers skull. Problemet de ser är att de elever som inte behöver denna hjälp blir understimulerade och utvecklas inte i den mån de kan. Svårigheten är således att möta alla elever på deras kunskapsnivå. Tiden och antal lärare räcker inte till.

5.4. Sammanfattning

På vår fråga om vad lärarna ansåg om muntlig framställning fick vi ett unisont svar. Lärarna knöt direkt an muntlig produktion till det nationella provets muntliga del. Om detta tyder på att det endast är då som detta lyfts fram i undervisningen rent konkret vill vi inte påstå, dock att det är i detta avseende det uppmärksammas mest. Det kan vara så att det i vissa fall är tack vare det nationella provet som lärarna till viss del känner sig styrda och att det inte blir en helt naturlig del att arbeta med muntliga övningar i det syfte som nationella prov avser. Proven utförs under en begränsad tid och det är enligt de intervjuade olika hur mycket tid varje lärare förbereder eleverna på de olika momenten.

Skolledningen styr vilken typ av fortbildning lärare på deras skola får. Att det i kompetensutvecklingen inte ingår någon form av hjälp i frågan om muntlig framställning kan ha flera orsaker. Det kan handla om att man väljer att prioritera annat eller att ledningen på skolan ser området som mindre viktigt än mycket annat som anses viktigt att ta upp. Det kan finnas brist på väsentliga kurser och föreläsningar som på ett bra sätt hanterar frågorna kring ämnet. Det borde uppmärksammas i större utsträckning än vad som tycks vara fallet och några

respondenter gav dessutom tecken på att den här typen av pedagogiska diskussioner mellan lärarlag och skolledning inte existerar.

Det finns även andra mål som styr. Resurser, pengar, skolans resultat som kan "mätas" på ett mer konkret sätt. Dokumentation och konkret skrivna bevis på vad elever presterar, vad lärare utför i sin undervisning och vilka mål som uppfylls tar stor plats, det vet vi. Men är inte det detsamma som att blunda för mer grundläggande syften med dagens undervisning, det vill säga förmågan att kommunicera och kunskap att hantera och påverka genom sitt tal. I ett samhälle som vårt, kunskaps- och informationsinriktat som det är, måste de flesta förr eller senare ta till orda i sammanhang mer krävande än till exempel det vardagliga småpratets. Värdet av undervisning som förberett och utbildat för detta kan inte ifrågasättas. Skolans ansvar är odiskutabelt. Att tala är guld – om du vågar och kan!

6. Slutord

Vi har nu diskuterat och analyserat det vi kommit fram till i vår studie och vill gå vidare med att dela med oss av ytterligare tankar och visioner kring studien och ämnet.

6.1 Reflektion och eftertanke

När vi nu kommit till slutet av vår studie finns det en del saker vi önskar att vi hade gjort annorlunda eller borde ha tänkt över lite extra, för att på så sätt hitta ett bättre tillvägagångssätt och eventuellt ha nått ett bättre resultat. Den här typen av reflektioner är omöjliga att förutspå i början av arbetet men växer fram i takt med att erfarenheterna växer.

En del av den litteratur som använts är förhållandevis gammal. Detta kan eventuellt ha påverkat resultatet. Om arbetet hade varit mer omfattande och tiden längre hade möjligheten att söka efter mer nyproducerat material funnits. Vi har självklart försökt att hitta sådan i så stor utsträckning som möjligt, men helt enkelt inte funnit någon. Den litteratur vi har använt oss av känns å andra sidan inte speciellt ålderdomlig eftersom den behandlar frågor som i högsta grad fortfarande är aktuella. Vi törs säga att den ganska lätt kan appliceras på dagens skola.

Att vi inte ställde vissa frågor mer direkt utan frågade dem lite öppnare var ett val vi gjorde för att få mer diskuterande svar eftersom detta skulle göra studien intressantare. Detta beroende på att ämnets karaktär är relativt abstrakt och svårt att konkretisera. Att mycket spelar in och påverkar kommunikation och psykologiska aspekter gör att det inte finns några allmängiltiga svar på våra frågor, utan som med mycket inom pedagogikens värld är det viktigt att försöka hitta sätt att förhålla sig till detta och så att säga finna balanser som Kernell (2002) uttrycker det.

Under arbetets gång har alltför många frågor kommit upp till ytan och vi har fått vara stränga mot varandra för att inte lämna vårt ursprungliga syfte. Det som oftast varit frågan är hur stor plats nationella provet ska få i vår studie. Det hade lätt kunnat få en överhängande roll och den muntliga framställningen, och huvudsakliga utifrån vårt intresse, en sekundär. Elevernas perspektiv har också engagerat oss. Möjligen kunde vi ha intervjuat även dem för att se situationen från deras synvinkel. Lärarens perspektiv fick dock bli vår utgångspunkt. Vidare har även lärarutbildningen ifrågasatts då vi märkt att kurser som behandlar retorik och hantering av elever med talängslan är i det närmaste obefintlig.

När vi påbörjade arbetet med vår uppsats hade vi inte speciellt höga tankar om att skriva examensarbete. Men allt eftersom arbetet fortgick började vi inse att projektet kunde ge oss en ökad insikt och möjlighet att lyfta fram ett viktigt ämne som ligger oss båda varmt om hjärtat. Våra erfarenheter av att arbeta med den här typen av vetenskaplig uppsats har sedan tidigare varit goda, men under den här studien har allt fallit på plats och vi har blivit förvånade över att det har varit så berikande som det visat sig vara. Studien har inte bara gjort oss mer medvetna om ämnet i sig, det har även hjälpt oss att inse hur viktig roll vi i framtiden har som lärare. Så här i slutet av lärarutbildningen kan vi nu se att det här har varit ett bra sätt att knyta ihop säcken med våra kunskaper och få ytterligare perspektiv på lärarens yrkesroll.

6.2 Framtida forskning

I det här arbetet har vi sett att muntlig produktion är en viktig fråga som många lärare vill lyfta fram. Det finns många vinklar och idéer inom ämnet som dessvärre inte fick plats i detta examensarbete. Vi valde i denna studie att ta lärarens perspektiv, det vore intressant att även

studera elevernas syn. Vidare kan man undersöka de nationella proven, dess syfte och innehåll. Idag verkar flera lärare inte ha klart för sig hur stor vikt de ska lägga vid dessa prov och dess utrymme i undervisningen, vilket leder till att det ursprungliga syftet missförstås samt att eleverna får olika stora möjligheter att göra bra ifrån sig. Med hänvisning till vår respondent Greta är provet tänkt som en möjlighet för lärarna att få en fingervisning till hur eleverna presterar på ett nationellt plan och inte utgöra grunden för betyget.

7. Referenser

- Andersson, B-E. (2005) *Som man frågar får man svar – en introduktion i intervju- och enkätteknik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag
- Backlund, B. (2000). *Talandets lust och vånda – Tänkt och talat om språk och kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.
- Dysthe, O. (1996) *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur
- Dysthe, O. (2003) *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur
- Ekenvall, M. (2001) *Retoriken i praktiken* Göteborg: Utbildningsstaden AB.
- Ericson, G. och Kassa, A. (2006) *Nationellt prov – Betygsstödjande eller betygsavgörande?* Examensarbete. Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Fällman, B. (2002) *Tala & Engagera – Populär presentationsteknik*. Lund: Studentlitteratur.
- Gardestrand, S. (2006) *Retorik på gymnasiet – elevperspektiv på att lära sig tala inför grupp*. Examensarbete. Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Hedman, D. (2005) *Råd och anvisningar för uppsatsförfattare och opponenter*. (kompendium)
- Johannesson, K. (1998) *Retorik – eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedts.
- Karlsson, Y. (2008) *Elever vill inte vara problem*. Pedagogiska magasinet. Katrineholm: Sörmlands Grafiska Quebecor AB.
- Kernell, L-Å. (2002) *Att finna balanser: en bok om undervisningsyrket* Lund: Studentlitteratur
- MacIntyre, Peter D. (2002) Motivation, anxiety and emotion in second language acquisition. 1: Robinson, P (red) *Individual Differences and Instructed Language Learning*. John Benjamin, Philadelphia.
- Skiöld, B-A., Skiöld Widlund, G.och Stening, B. (1998) *Tal och rörelse – Samverkan kring självförtroende i skolan*. Arlöf: Berlings.
- Skiöld, B-A. (1989) *Kan du inte tala?* Stockholm: T-Tryck.
- Strömqvist, S. (1998) *Talarskolan*. Kristianstad: Kristianstad Boktryckeri AB.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken – Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Wellros, S (1998) *Språk, kultur och social identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- www.skolverket.se

8. Bilagor

8.1 Intervjufrågor

- Hur ser du på muntlig framställning i skolan?
- Är det en förmåga du arbetar medvetet med att utveckla hos eleverna?
Om ja: Hur?
Om nej: Varför inte?
- Hur bemöter du elever på olika nivåer?
- Vad anser du om den muntliga delen av de nationella proven?
- Vilka verktyg att hantera dessa moment har du fått med dig från din utbildning?
- Vilka verktyg önskar du att du hade fått med dig?
- Känner du att du behöver ytterligare verktyg?
Vad/Hur/i vilken form?
- Är talträning/övning i muntlig framställning viktigare inom språkämnen än övriga ämnen?
Hur/Varför?
- Hur behandlas detta inom arbetslag, ledning, etc. på skolan?
- Har du några övriga tankar/reflektioner i sammanhanget?

8.2 Utdrag ur kursplaner

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs i Eng A

Eleven skall

vilja, våga och kunna utan förberedelse *delta i samtal* om bekanta ämnen och utbyta information, personliga åsikter och erfarenheter

kunna efter förberedelse muntligt informera om eller beskriva ett ämnes- eller intresseområde och visa prov på anpassning av språket efter situationens krav

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs i Eng B

Eleven skall

kunna med språklig anpassning samtala om olika ämnen och ha förmåga att hålla ett samtal vid liv

kunna aktivt delta i diskussioner och kunna framföra och nyanserat bemöta argument

kunna muntligt, efter förberedelse, sammanhängande beskriva och tydligt förklara sådana företeelser som är av allmänt intresse, hör till intresseområdet eller till studieinriktningen

kunna muntligt och skriftligt sammanfatta och kommentera olika slags texter, särskilt sådana som anknyter till intresseområden eller till studieinriktning

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs i Sv A

Eleven skall

kunna förmedla åsikter, erfarenheter och iakttagelser i tal och skrift på ett sätt som är anpassat efter situationen och mottagaren

kunna i tal och skrift förmedla förhållanden och kunskaper som är viktiga för eleven själv och för den valda studieinriktningen

kunna delta i samtal och diskussioner med olika syften och hålla anföranden inför en grupp på ett sätt som är anpassat efter situation och mottagare

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs i Sv B

Eleven skall

kunna förmedla egna och andras tankar i tal och skrift, göra sammanställningar och utredningar samt dra slutsatser och föra fram argument, så att innehåll och budskap blir tydliga och anpassade till målgrupp och syfte

kunna göra iakttagelser av och diskutera språkliga skillnader som exempelvis kan bero på ålder, kön, yrke, uppväxtort och bostadsort

Källa: www.skolverket.se

8.3 Utdrag ur lärarinformation för nationellt prov i matematik kurs C

Till eleven - Information och anvisningar inför det muntliga delprovet

De kriterier som ligger till grund för bedömningen är följande:

- *Kriterium för betyget Godkänd:* Eleven använder matematiska termer, symboler och konventioner ... på ett sådant sätt att **det är möjligt** att följa, förstå och pröva de tankar som kommer till uttryck.
- *Kriterium för betyget Väl godkänd:* Eleven använder matematiska termer, symboler och konventioner på sådant sätt att **det är lätt** att följa, förstå och pröva de tankar som kommer till uttryck.
- *Kriterium för betyget Mycket väl godkänd:* Eleven redovisar en **klar tankegång med korrekt** matematiskt språk

Ovanför uppgiften som du ska redovisa muntligt står följande ruta:

Vid bedömningen av ditt muntliga framförande kommer läraren att ta hänsyn till:

- Hur väl du *beskriver* och *förklarar* tankegångarna bakom din lösning
- Hur *strukturerade* dina beskrivningar och förklaringar är
- Hur väl du använder *den matematiska terminologin*

Källa: www.skolverket.se

8.4 Utdrag ut Lpf 94

”Det svensk samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både möjlighet och skyldighet att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.”

”Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.”

”Skolan ska utveckla elevernas kommunikativa och sociala kompetens...”

”Den värld eleven möter i skolan och det arbete eleven deltar i skall förbereda för livet efter skolan”

Källa: www.skolverket.se